

Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Ruhun Saflığı Düşüncesi ve Ruh-Beden Çelişkisi Üzerine Bir İnceleme

Murat KACIROĞLU*

Öz

Ruhun ve bedeninin niteliği birçok felsefi ve dinî öğretinin üzerinde durduğu bir konu olarak yüzyıllar boyu tartışılmıştır. İnsanın doğasını ve varoluşunu belirleyen bu iki unsur arasında nasıl bir ilişki olduğu üzerinde düşünen Antik Yunan filozoflarıyla başlayan tartışmalar, Ortaçağ filozofları tarafından da devam ettirilmiştir. Bu tartışmalar İslam filozoflarını da etkilemiş, özellikle Platon ve Aristo'nun ruh ve bedenle ilgili yaklaşımları İslam filozofları üzerinde etkili olmuştur. Ruhun bedenden daha üstün bir varlık olduğunu düşünen Platon, bedeni ruhun kafesi olarak nitelendirmiştir. Ruh ve beden arasında varoluşsal bir zıtlık gören bu düşüncenin etkileri doğrudan olması bile dolaylı olarak Tevfik Fikret'in şiirlerinde de görülmektedir. Melankolik bir mizaca sahip olan Tevfik Fikret, somut gerçeklik karşısında ütopyik dünyalara sığınma arzusunu duyarken ruh ve beden arasında sürekli bir ayırım ve çatışma hisseder. Bu çatışmanın yansıdığı şiirlerde ruh, saflığın ve masumiyetin sembolü iken beden kirlenmişliğin sembolü olarak anlam kazanır. Ruhun bedenle kurduğu ilişkiyi bir "iniş/düşme" olarak gören Tevfik Fikret, bazı şiirlerinde ruhun bu durumdan dolayı ıstırap çektiğini ve bundan kurtulmak istediğini dile getirmiştir. Bu duyguları dile getirdiği şiirlerinde ruh-beden arasında varoluşsal bir uyumsuzluk gören Tevfik Fikret, muhayyel mekânlar kurgulayarak bu uyumsuzluğu aşmak istemiştir. Onun şiirlerinde "saflık" ve "masumiyet" olguları da bu bağlamda anlamlandırılmıştır. Dış dünyaya dönük duygularında, varlıklara ve durumlara bakışında her zaman bu iki olgunun çerçevelediği bir bakış açısı kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tevfik Fikret, ruh, beden, saflık, masumiyet, kirlenme, çelişki, şiir.

* Prof. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye.
Elmek: murat.kaciroglu@erzurum.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1216-2299>

Geliş Tarihi / Received Date: 14.12.2019
Kabul Tarihi / Accepted Date: 29.01.2020

DOI: 10.30767/diledeara.674988

An Analysis Of The Idea Of Purity Of Soul And Soul-Body Conflict In Tevfik Fikret's Poems

Abstract

The existence and the characteristics of soul and body have been long debated as a subject on which philosophical and religious doctrines have focused on for centuries. The debates that started with Ancient Greek philosophers who thought about what kind of a relationship existed between these two concepts that determine the nature and existence of people were also continued by Medieval philosophers. These debates also influenced Islamic philosophers who were especially influenced by the views of Plato and Aristotle related to soul and body. Plato who believed that soul is an entity that is superior to human body considered the body as the cage for the soul. The effects of this idea which supports the existential conflict between the soul and the body are also reflected in Tevfik Fikret's poems maybe not directly but somehow indirectly. Tevfik Fikret, who has melancholic humour, feels a distinction and a conflict between the soul and body while having desire to take refuge in a utopic world against the concrete reality. In these poems in which this conflict is reflected, the soul is the symbol of purity and innocence while the body gains a meaning as the symbol of impurity/contamination. Tevfik Fikret, who considers the relationship the soul establishes with the body as a 'decline/fall' mentions in some of his poems that the soul suffers from this situation and wants to get out of it. Tevfik Fikret, who sees an existential disharmony between the soul and the body in the poems where he verbalizes these thoughts wanted to overcome this disharmony by fictionalizing imaginary places. The concepts of 'purity' and 'innocence' have also been interpreted in this respect in his poems. In his feelings related to external world and in his views regarding entities and situations, he has always adopted a perspective which is shaped by these two concepts.

Keywords: Tevfik Fikret, soul, body, purity, innocence, impurity/contamination, conflict, poem.

Extended Summary

Many ideas have been suggested from Ancient Age up to now related to ontological features of the soul and the body which are considered as two key concepts that determine the human existence. A number of Ancient Age philosophers primarily Plato and Aristotle shared a common idea that the soul comes from a divine source and thus it is superior to the body. According to Plato, the relation that begins with the joining of the soul into the body is an unfavorable process in terms of soul and the soul suffers from this relation. According to Aristotle, on the other hand, there is not a problem in this soul-body relationship and the soul is not separable from the body. Medieval idea was also affected by mainly Plato's ideas and it was believed that the soul is immortal and it comes from a divine essence. Islamic philosophers were mostly affected by Plato's ideas among the ideas related to soul and body. Among Islamic philosophers, In Islamic world, Farabî and İbn Sina are the two philosophers among the ones who thought and put forward elaborative ideas about the immortality of the soul. Farabî favored Aristotle's idea according to which the soul is the first actuality of form and body while he seemed to favor Plato's idea rather than Aristotle's idea about the issue of founding of immortality and the existence after death. In this respect, this research article is mainly concerned with the analysis of the concept of soul according to Tevfik Fikret, who has a new and a different perception in terms of his humor and psychological world in modern Turkish poetry. In addition, this article also attempts to determine which of the aforementioned ideas related to the soul-body relation has influenced the poet.

The effect of Tevfik Fikret's humor has left a mark on his ideas about the soul and body. Melancholy, the main feature of Tevfik Fikret's humor, has been considered to be one of the spiritual features of artists and philosophers since Aristotle and Theophrastus. Melancholic personality is regarded as something that generates artistic creativity and feeds it. This humor reflects itself as fear and anxiety and spiritual suffering. In melancholy, there are painful sorrows having its roots down in the deep and the distraction of attention and interest to

the external world. Self-perception of the melancholic humor also reveals the difference between the normal and abnormal. This difference is related to the vision of the division of the entity in general and self-existence in specific. This division is based on the awareness of a clear-cut distinction, or rather a conflict, between the soul and the body. The case of the soul being an exceeding entity while the body being an entity of material world has caused establishing a relationship between these two facts which is based on conflicts such as goodness/badness, purity/impurity or innocence/guiltiness. The idea of the soul being independent of the material and thereby the essence/nucleus independent of the body and therefore the source of badness being materialistic or materiality of the body is the idea that comes from Plato. Melancholic humor stands out as a humor that is conscious of this distinction/conflict. In this regard, in Tevfik Fikret's poems, there are the examples that show that the poet perceives the conflict between the soul and the body as innocence/purity-impurity/guiltiness. One example is his first poem *Sühâ ve Pervîn* (*Sühâ and Pervîn*) which he features at the beginning of *Rübâb-1 Şikeste*. In this poem, 'broken me' of the poet experiences a soul-body conflict.

Gayyâ-yı Vücûd is the other poem which depicts the effects of Plato's idea that is based on the core principles according to which soul experiences torture and distress in materialistic world and feels desire for immortality in contrast to the mortality of body and therefore the soul continues its own existence in other bodies after disappearance of body. In this poem, Tevfik Fikret explains this conflict by using several images referring to several concepts that reflect Plato's ideas about the soul-body conflict. The poem is built upon the tension that is created in the subject's conscious by the ontological difference between soul and body. In *Gayyâ-yı Vücûd* which has a composition frequently used in Tevfik Fikret's poems, first, a scene from the nature is described from a picturesque view and after that it is seen that this scene is a metaphor of a psychological situation. These relationships established between soul and body have also been reflected in the poems of Tevfik Fikret who views the world from his own melancholic humor. Tevfik Fikret who thinks based on his melancholic humor that there is a clear-cut difference and a conflict between soul and body is under the influence of traditionalistic Plato's ideas.

Giriş

Beden ve ruh, insanın doğasını ve varoluşunu belirleyen iki temel unsur olarak nitelendirilir. Bedenin fizyolojik ve somut bir varlık oluşu nedeniyle hakkında bilinenlerin kapsamı belli ve sınırlıdır. Buna karşılık soyut bir varlık olarak bilinen ruhun mahiyeti hakkında çok farklı anlayışlar ve görüşler vardır. “Ruh: (Alm. Seele) (Fr. âme) (İng. soul) (Lat. anima, animus) (Yun. Psykhe=suluk alma, soluma, üfleme) 1- Bedeni etkin kılan canlılık ilkesi, bedeninin yaşama gücü, yaşama soluğu. 2- Doğal–canlı yaşam ilkesi; bedeninin entelekhia’sı. 3- Töz olarak: a. ölümsüz ruh. b. Usun, düşüncenin, tinin yeri. c. Yalın, özdeksel olmayan tinsel töz. 4- Öznel ilke olarak: a. Usa karşı gönül ve isteme ilkesi b. Bireysel kişilik çekirdeği. 5- Bilinç olaylarının toplamı; ben’in birliği”¹ ve “canlı örgenliğin özdeksel yanını dile getiren ‘beden’ deyimine karşı olarak canlı örgenliğin özdeksiz yanını dile getirdiği”² gibi anlamlarla karşılanan bir kavramsal içeriğe sahiptir. Ruhun ne olduğuna ilk felsefi tanımlardan birini yapan Aristo, *De Anima* (Ruha Dair) adlı eserinde ruhu bedeninin formu ve Entelekhia’sı olarak tanımlar.³

Semavi dinlerin ve Antik Çağ’dan Orta Çağ’a kadar gelen birçok felsefi öğretilerin genelinde ruh-beden ilişkisi açısından düalist yaklaşımların belirgin olduğu görülmektedir. Beden ve ruhun birbirinden ayrı olduğu ve ruhun bedende sadece geçici bir süre ikamet ettiği düşünülmüş ve onun sürekli bir biçimde kendi uygun alanına tekrar dönmeye çalışmakla yükümlü olan “tanrısal bir öz”den geldiği inancı savunulmuştur.⁴

Antik düşünürler içerisinde ruh ve beden arasında bütüncül bir ilişki olduğunu düşünen Sokrates, bedeninin ruhun hizmetinde tinsel değerlerin hayat geçmesinde sadece bir araç olarak görev yaptığını asıl gerçek varlığın ruh olduğu görüşünü ortaya koyarak, ruhu (pshuke) felsefenin konusu hâline getirmiştir.⁵ Ruh ve beden arasındaki ilişkiyi felsefi bir problem olarak ele alan ve bu unsurlar arasında varlıklarının niteliği itibarıyla farklılık/zıtlık olduğunu ileri süren ilk filozof ise Platon olmuştur. Ruh-beden ilişkisini düalist bir zeminde ele alan Platon, bu iki olgu arasında mutlak bir ayrıma giderek ruhun bedenden çok ayrı ve ondan daha üstün bir töz olduğunu

belirtir. Beden ve ruh arasındaki ilişkide ruhun her zaman aktif ve şekil verici bir özelliğe sahip olduğunu düşünen Platon, bedenini sadece ruh ile maddî dünya arasında bir aracı konumunda olduğunu belirtir. Bunun yanında ruhu doğası ve özü bakımından bir hareket ilkesi olarak görür ve canlı varlıkları canlı yapan iradî hareketlerin kaynağının ve ilkesinin ruh olduğunu savunur.⁶ Platon'un ruh konusunu ayrıntılarıyla tartıştığı *Phaidon* diyalogunda ve diğer bütün eserlerinde kesin bir biçimde ruhun ölümsüz olduğuna inanır.⁷ Birbirinden farklı ontolojilere sahip olan beden ve ruh arasındaki ortaklığın ruh açısından aşağılayıcı bir ortaklık olduğunu düşünen Platon'a göre beden ruhun hapishanesidir.⁸ Ruhun maddeden/bedenden ayrı olmasının yanında bedenini ruh için olumsuz bir işleve sahip olduğunu düşünen Platon, bedenini sürekli aldattığını ve alçalttığını, ruhun Tanrısal olduğunu ve bu dünyada bir yabancı olarak yaşadığını ve bir an önce ait olduğu âleme dönmek isteyen bir varlık olduğunu belirtir.⁹ Platon'un bu görüşü modern felsefedeki Varoluşçu anlayışın ruh-beden ilişkisine dair ortaya koydukları "düşüş" başka bir deyişle ruhun bedene/maddeye kendi isteği dışında atılmış/fırlatılmış olduğunu yönündeki görüşlerine kaynaklık etmiş olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

Platon'dan sonra ruh üzerine çeşitli görüşler ortaya koyan Aristo, *Ruh Üzerine (Peri Psukhê)* adlı eserinde bu konu üzerinde durmuştur. Platon'un ruh konusundaki görüşlerini devralan ve konuya farklı bir noktadan bakan filozof, ruhun bir töz olduğuna inanır.¹⁰ Bu tözün esas olarak üç anlama geldiğini savunan Aristo'ya göre madde, form ve madde-formdan meydana gelen sentez bu tözü oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak ruhu hayata sahip olan doğal bir cismin "entellekheia"sı olarak gören Aristo, ruhun ruha sahip olma kuvvesini taşıyan şeyin fiili veya doğası olduğunu belirtir.¹¹ Bu açıdan bakıldığında ruhun bedenden ayrı bir varlık olarak görmeyen Aristo'ya göre ruhun bedenden ayrı bir varlığının olması mümkün değildir. Bu konuda balta örneğini veren filozofa göre baltanın neliği, onun tözü olacaktır ve nelik de baltanın ruhu olacaktır; çünkü töz baltadan ayrılıysa bir eşsesliliğin dışında artık balta olmayacaktı. Fakat gerçekte bu yalnız bir baltadır. Gerçekte ruh, bu tür bir cismin neliği ve biçimi değildir; fakat bu

6 Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi, C.2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014s. 362-363

7 Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi, C.2, s. 361

8 Platon, *Phaidros*, (çev. Hamdi Akverdi), MEB Yayınları, Ankara 1997, s. 250

9 Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi, C.2, s. 368

10 Aristo, *Ruh Üzerine*, (çev. Zeki Özcan), Sentez Yayınları, Ankara 2014, s. 71

11 Aristo, *Ruh Üzerine*, s. 71

nitelikteki yani kendinde hareket ve dinginliğin bir ilkesi olan doğal bir cismin neliği ve biçimidir.¹² Ruhun bedenden ayrı bir varlık olamayacağı iddiasını bu benzetme üzerinde kuran Aristo bedenın çözöldüğünde veya ortadan kalktığında ruhun varlığını devam ettirmesinin imkânsız olduğunu da belirtir.¹³

Ortaçağ Hristiyan düşüncesinde ise genel itibarıyla ruh hakkında Plantocu görüşün hâkim olduğu söylenebilir. Platon'dan gelen etkinin sonucu olarak Hristiyanlığın ilk teologları insan ruhunu Tanrı'nın ruhunun bir uzantısı olarak kabul etmişlerdir. Bu yüzden bedene hayat veren ruhun radikal bir biçimde bağımsızlığını vurgulama eğiliminde olan Hristiyanlık düşüncesi ruhu süreksizliği, değişmezliği ve tanrısallığı temsil eden bir unsur olarak sunarken, bedeni zamansallığı, bozulabilirliği ve geçiciliği temsil eden unsur olarak sunmuştur.¹⁴ Ruh-beden ilişkisine yeni bir yorum getirmeye çalışan Saint Augustine, kaynağı Platon'da olan ruhun ölümsüzlüğü fikrini eserlerinde kanıtlamaya çalışmasına¹⁵ rağmen ruhun ve bedenın iki ayrı varlık olmadığını insanın ne tek başına beden ne de tek başına ruh olacağını savunur ve beden-ruh arasında karşılıklı bir bağımlılık kurmaya çalışır.¹⁶ Augustine, Platoncu görüşte dile getirilen ruhun bedene hapsediği veya "düşüş" olarak nitelendirilen yoruma karşı, daha sonra bütün Hristiyanlık düşüncesine hâkim olacak bir iddia ileri sürer. Buna göre ruh ve bedenın birlikte kurtarılması gerekir. İnsan, ruh ve beden açısından kompoze bir varlık olduğu için ruhla bedenın bu dünyadaki birliktelikleri sırasında yaşanacak acıyı birlikte tadeacaklarından dolayı "düşüş"ten kurtarılacak şey, ruhla beraber beden de olacaktır.¹⁷

İslam düşüncesinde ise ruh ve ruh-beden ilişkisine dair iki farklı kaynaktan gelen etkilerin olduğu görölmektedir.¹⁸ Bu kaynaklardan ilki olan Kur'ân-ı Kerim'de ruhun mahiyeti hakkında yeterince bilgi verilmemiş, farklı işlevleri ile ilgili sınırlı konulara temas edilmiştir.¹⁹ İsrâ Sûresi'nin 85. ayetinde ruhun mahiyetinin ve bilgisinin Allah'ın bilgisinde olduğuna dair verilen mesajdan dolayı

12 Aristo, *Ruh Üzerine*, s. 74

13 Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, C.3, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 214

14 Etienne Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, (çev. Şamil Öçal), Açılım Kitap, İstanbul 2005, s. 165

15 Frank Thilly, *Yunan ve Ortaçağ Felsefesi*, (çev. İbrahim Şener), İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2007, s. 262

16 Etienne Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, s. 166

17 Etienne Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, s. 166

18 İslam düşüncesinde ruh ve beden ilişkisi üzerine yapılan değerlendirmelerde şu makaleden yararlanıldı: Haydar Dölek, "Ölümsüzlük Problemi Açısından Tehâfüter", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 15, C.1, Elazığ 2010, ss. 199-207

19 Muhammed Osman Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, ter. Hayati Aydın, Fecr Yayınları, Ankara 1998, s. 15

Müslümanların bu konuyla ilgilenmesi hoş karşılanmamıştır. Ruhla ilgili en geniş bilginin bulunduğu “ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın”²⁰ (Hicr Sûresi, 29. ayet) ayetinden hareketle İslam düşünürlerinin birçoğu insanın diğer varlıklardan üstünlüğünün Allah’ın insana üflediği ruhtan kaynaklandığı fikrini savunmuşlardır. Bu bağlamda mahiyeti hakkında yeterli bilgi verilmeyen ruh sayesinde insan; düşünen, şüphe eden, anlayan, kavrayan, doğrulayan, yalanlayan, kabul eden ve reddeden, isteyen ve aldanmış olmak istemeyen, düşüncelerini hareket ve davranışları ile dışa vuran bir varlık²¹ olarak düşünülmüştür.

İslam düşüncesinde ruhla ilgili görüşlerin ikincil kaynağı doğrudan Platoncu yorumlardan beslenmektedir. Konu ile ilgilenen İslam filozoflarından biri olan El-Kindî, ölümden sonra bedenın tekrar dirilip dirilmeyeceği konusunda fikir belirtmezken, ruhun ölümsüzlüğü hakkında Platoncu bir yaklaşım ortaya koymuştur.²² İslam filozofları içinde ruhun ölümsüzlüğü konusunda ayrıntılı görüşler belirten filozoflar arasında Farâbî ve İbn Sînâ yer almaktadır. Farâbî, ruhun form (suret) ve bedenın ilk yetkinliği olduğu şeklindeki Aristocu görüşü kabul ederken, ölümsüzlük ve ölümden sonraki varoluşun temellendirilmesi hususunda Aristo’dan çok Platon’a daha yakın görünmektedir.²³ Ruhun “kendi kendine duran bir cevher” olduğunu düşünen İbn Sînâ, bu yüzden ruhun ölümsüz olduğuna inanır ve bu fikrini çeşitli delillerle ispat etmeye çalışır. İbn Sînâ’nın bu konudaki görüşlerini “Ölümsüzlük Problemi Açısından *Tehâfütler*” adlı makalesinde aktaran Haydar Dölek, filozofun ruhun ölümsüzlüğü meselesi hakkındaki görüşlerini ana hatlarıyla özetler. Bu bağlamda İbn Sînâ’ya göre beden var olmaya başladığı andan itibaren, ruh da aynı anda var olur ve bu iki unsur arasındaki ilişki başlar. Ancak beden madde olduğu için yok olmaya mecburdur ve ruh, bedenın ölümüyle birlikte ondan ayrılır ve varlığını devam ettirir Bu durum ruhun bir cevher/öz olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda ruhun varlığı ile yaratıcının varlığı aynı düzlemde ele alınır. Başka bir deyişle ruhun varlığının sürekli oluşu, yaratıcısının sürekli var olmasına bağlıdır. Aynı zamanda ruhun cevheri, bedenın de

20 Kur’ân-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 282

21 Necati Kara, *Bir İletişim Aracı Olarak Kur’ân’da Beden Dili*, Bilge Yayınları, İstanbul 2004, s. 45-46

22 Ruhattın Yazoğlu, “Ölümsüzlük Düşüncesinin Gazâlî’ye Kadarki Seyri”, *Felsefe Dünyası*, S. 21, Ankara, 1996, s. 56-57.

23 Turan Koç, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İz Yayınları, İstanbul, 2005, s. 33

cevheri olmasına rağmen, onun cevherinden daha güçlüdür; çünkü ruh, bu bedeni hareket ettiren, onu yöneten ve onun üstünde yetki sahibi olandır. Bu yüzden insan ruhunun cevher olmasından dolayı ölmesi ve yok olması imkânsızdır. İnsan ruhu, bedenden ayrılıp kendisinde hâsıl olan bir bekâ ile bâkî kaldığında, bedenle birlikte bulunduğu zaman içinde oluşan kirlerden arınıp, tertemiz olarak tam bir mutluluğa ulaşır.²⁴

Yukarıda genel hususlar açısından üzerinde durulan ruhun mahiyeti ve ruh-beden ilişkisi, Antik Çağ'dan günümüze kadar birçok düşünürün zihinlerini meşgul eden bir problem olmuştur. Bu problem hem Batı hem de Doğu edebiyatlarında sanatçıların da zihinlerini meşgul etmiştir. Bu makalenin boyutlarını aşacağı için konunun dünya edebiyatlarında nasıl ele alınıp işlendiği üzerinde durulmayacaktır. Bu bağlamda modern Türk şiirinde mizacı ve psikolojik dünyasıyla farklı ve yeni bir duyuşun sahibi olan Tevfik Fikret'in ruh kavramına dair düşüncelerinin tahlil edileceği bu makalede, şairin ruh-beden ilişkisi açısından yukarıda çerçevesi çizilen görüşlerden hangisine yakın olduğu belirlenmeye çalışılacaktır.

1- Tevfik Fikret'te Sıflık ve Saf Ruh Düşüncesi

Türk edebiyatında pek az şair Tevfik Fikret kadar mizacının sanatçısı olmuştur. Mehmet Kaplan şairle ilgili kitabında onun Türk edebiyatı tarihinde mizaç, karakter, ahlâk ve hayat felsefesi açısından üzerinde en çok konuşulmuş ve münakaşa edilmiş bir şahsiyet olduğunu belirttikten sonra bu durumun Tevfik Fikret'in şahsiyetinin alelâdenin üstünde bazı vasıflar taşıdığının ispatı olduğunu belirtir.²⁵ Şairin şahsiyetinde alelâdenin üstünde vasıflar oluşunun temelinde onun hem mizacından hem de çevresinden/zamanından gelen tesirlerin etkili olduğu muhakkaktır. Bu tesirlerin sonucunda Tevfik Fikret'in şahsiyetinin üç devreye ayrılarak incelenmesi gerektiğini düşünen Mehmet Kaplan, şairin yirmi bir yaşına kadar aile ve okul çevresi içinde, kendi iç benliğini göstermekten ziyade dış tesirleri aksettiren ilk evre olduğunu belirtir. Yirmi bir yaşından yirmi dört yaşına kadar atıldığı hayat ve ilk gençlik çağı ve son olarak yirmi dört ile otuz yaşları arasında sınırları yavaş yavaş katılan hüviyeti çok belli bir şahsiyet hâline gelen üçüncü

24 Haydar Dölek, "Ölümsüzlük Problemi Açısından *Tehâfütlere*", s. 201

25 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 59

evreden bahseder.²⁶ Tevfik Fikret'in hayata bakış tarzında 1896 yılından sonra derin bir değişimin yaşandığını belirten Mehmet Kaplan bu tarihe kadar hayata, aşka ve Allah'a inanan iyimser şairin bu yıldan itibaren yavaş yavaş kötümser olmaya, hayattan şikâyet etmeye, sevememeye, dine karşı kayıtsız, hattâ dinsiz ve Allah'a karşı isyankâr bir tavır takınmaya başladığını da belirtir.²⁷ Mehmet Kaplan'ın bu tespitlerini haklı çıkaracak deliller Tevfik Fikret'in şiirlerinde doğrudan kendini göstermektedir. *Servet-i Fünûn* dergisinde çıkan şiirlerinden başlayarak 1901'den sonraki devrede yazdığı şiirlere bakıldığında Tevfik Fikret'in psikolojisine hâkim olan duygunun realiteden nefret, hayale sığınma ve yaşadığı toplumdan ve toplumun değerlerinden uzaklaşma olduğunu görülmektedir. Bu uzaklaşma duygusuna eşlik eden duygusal çelişkilerin başında şairin madde/hayat karşısında yaşadığı benlik krizi gelmektedir. Benlik krizinin siyasal ve sosyal ortamdan gelen etkilerle daha da derinleştiği söylenebilir. Siyasal ve sosyal ortamın etkileri başka bir etkiyle işbirliği yapar. Bu etki ise "melankolik mizaç"tır.

Tevfik Fikret'in mizacının temel özelliği olan "melankoli", "Aristo ile Theophrastus zamanından beri sanatçıların ve filozofların ruhsal özelliklerinden biri olduğu bilinmektedir."²⁸ Melankolik kişilik sanatsal yaratıcılığı doğuran ve onu besleyen bir durum olarak karşımıza çıkar. Bu mizaç korku, kaygı ve ruhsal açıdan acı çekme olarak kendini gösterir. Melankolide derinlere kök salmış ıstıraplı bir keder ve dış dünyaya yönelik ilginin ve dikkatin kesintiye uğraması görülür. Bu mizaca sahip olan insanlar, sıradan insanlardan farklı olarak aşırı duyarlılıklarıyla yaratıcı cesaretlerini gösterirler. Bu cesaret, sanat yapıtı ve felsefî düşüncenin doğuşunu da sağlar. Ortaçağ Hristiyan teolojisinde dinî açıdan yeniden yorumlanan melankoli kavramı bu dönemde olumsuz anlamlarla yüklenmiştir. Melankolik mizaç sahipleri inançsız olarak görülmüş ve Tanrı'ya başkaldırmakla suçlanmışlardır. Antik düşüncede ve Ortaçağ düşüncesinde farklı anlamla kazanmış olsa bile her iki dönemde de kavramla ilgili ortak görüşün "toplumla uyumsuzluk", "farklılık" olduğu dikkat çekicidir. Bu bağlamda melankolik mizaçlıların "topluma uyum sağlayamayan, toplumsallaşamayan bir tür *uyumsuzlar* oldukları"²⁹ söylenebilir.

²⁶ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, s. 93

²⁷ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, s. 93

²⁸ Serol Teber, *Aşiyân'daki Kahin- Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası*, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2002, s.45

²⁹ Serol Teber, *Aşiyân'daki Kahin- Tevfik Fikret'in Melankolik Dünyası*, s. 53

Melankolik mizacın kendi benliğini algılayışı normal ve anormal arasındaki farkı da ortaya çıkarır. Bu farklılık genelde varlığın özünde de kendi varlığının bölünmüş bir biçimde algılamasıyla ilgilidir. Bu bölünme ise beden ve ruh arasında kesin bir ayrımın daha doğrusu bir zıtlığın olduğu bilincine dayanır. Beden ve ruh arasındaki farklılık bu iki olgunun varlık biçimleriyle belirlenmiştir. Ruhun aşkın bir varlık, buna karşılık beden maddeler dünyasına dönük bir varlık oluşu, bu olgularla ilgili iyilik/kötülük, saflık/kirlilik veya masumiyet/suçluluk gibi zıtlıklar üzerinden ilerleyen bir ilişki kurulmasına neden olmuştur. Ruhun maddeden dolayısıyla bedenden bağımsız bir öz/cevher olduğu ve bu nedenden dolayı kötülüğün kaynağının maddi olandan geldiği veya beden maddeliğinden kaynaklandığı gibi fikirler Platon'dan gelmektedir. Melankolik mizaç bu ayrımın/zıtlığın bilincinde olan mizaçlardır. Bu bağlamda Tevfik Fikret'in şiirlerinde ruh ve beden arasındaki zıtlığı, masumiyet/saflık-kirlenme/suçluluk boyutunda algıladığını gösteren örnekler vardır. Bu örneklerden ilki şairin *Rübâb-ı Şikeste* adlı şiir kitabının başına koyduğu ilk şiir olan *Sühâ ve Pervîn* adlı metinde geçer. "Diyalog tekniğine dayanan *Sühâ ve Pervîn*'deki kahraman/lar Fikret'in parçalanmış ben'inin yansımalarıdır."³⁰ Şairin "parçalanmış "ben"i, beden-ruh ayrımına dayanan bir deneyimi yaşamaktadır. *Sühâ* karakteri ile temsil edilen kişilik, somut varlığın ötesinde bir ruh hâlini daha doğrusu bir mizacı yansıttığı düşünülürse bu mizacın Tevfik Fikret'in mizacı olduğu açıktır. Mehmet Kaplan da *Sühâ*'nın karakter ve mizacı ile Tevfik Fikret'in mizacı arasında büyük benzerlikler olduğunu belirtir.³¹ *Sühâ*'nın muhayyilesinde yarattığı hayali mekânın anlatıldığı bölümde tasvir yapılan bir mezar imgesi vardır. "*Hakîkati hulyâya fedâ*" eden *Sühâ*'nın "*vücûdumdan ayrılır giderim*"³² mısraında ifade ettiği deneyim beden-ruh parçalanmasının bir yansıması olarak dikkat çekerken, iki sevgilinin başında buluştukları mezar, imgesel açıdan vücut ile beden sınırlarını belirler. Bu mezarın bulunduğu muhayyeli mekân ise romantik-lirik bir görseller bütününden oluşan bir orman olarak resmedilir. Bu ormanda "*yosunlu bir kabrin*"³³ içinde yatan varlık, *Sühâ*'nın "*bekâret-i rûhu*"dur. "*Bekâret-i rûh*" veya "ruhun saflığı", Platon'un

30 265, "Sühâ ve Pervîn'de Narsist Kimliğin Görünümleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 11, Nisan 2015, s.163

31 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, s. 100

32 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, (haz. İsmail Parlatır-Nurullah Çetin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 270

33 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 270

Timaios adlı diyalogunda ruhun bir sıfatı olarak kullandığı “saflık”ı kavramını çağrıştırır. Ruhun temel bir niteliği olarak kullanılan saflık, zımnen bedenın “kirlili” oluşuna vurgu yapar. Bu bağlamda *Sühâ ve Pervîn* şiirinde saflık-kirlilik zıtlığı üzerinden ele alınan ruh, teolojik açıdan “günah” ve “masumiyet” kavramlarıyla birlikte düşünülebilir. Semavî dinlerde ruh, Tanrısal bir özden geldiği için saf ve masum olarak kutsanmıştır. Bununla birlikte ruhun bozulması olarak “günah” fikri, bir çelişki ve kaos olarak düşünülmüştür. Bu kaosun ve çelişkinin ortaya çıkmasına sebep olan eylem cennetten kovulmayla sonuçlanan “ilk günah” kavramıyla bağlantılıdır.

Hristiyan inancında Âdem ile Havva'nın Tanrı'nın emrine karşı gelerek cennette “yasak meyve”den yemek suretiyle işlediklerine ve nesilden nesle bütün insanlığa intikal ettiğine inanılan suç/günah, tüm insanlığın tutsak olduğu günahkârlığın prototipi, insanın ilahî âlemden düşüşüne neden olan şey, aslî günah (ilk günah) olarak tanımlanır. İnsanın cennetten kovulmasına yol açan “ilk günah”, hem Kitâb-ı Mukaddes hem de Kur'ân Kerîm'de anlatılmış; ancak konu, Yahûdî ve İslâm teolojisinin aksine, Hristiyan teolojisinde “aslî günah”(original sin) kavramıyla sistemleştirilmiş ve Hristiyan teolojisinin temel inançlarından biri haline gelmiştir.³⁴ Hristiyan teolojisinde bütün insanların “ilk günah” mirası ile doğdukları kabul edilmiştir. Bu anlamda cennetten kovulma ruhun saflığını kaybedişi anlamına da gelmektedir ve dünyadaki hayat, insanın bu saflık/masumiyet hâline geri dönmek için verdiği mücadelenin bir süreci olarak düşünülmüştür. *Sühâ ve Pervîn*'de Tevfik Fikret'in kendi bedenî varlığından ayrı olarak düşündüğü “ruh” maddî dünyanın ötesinde hayalî bir âlemden “bekâret” sıfatıyla birlikte ele alınmıştır. Ruh, “ilk günah”ın sonucu olarak maddeler âlemine gönderilmekle cezalandırılmıştır. Şair bu yüzden maddeler âleminden kurtulmak başka bir deyişle “kirlenmemek” için kendi benliğini bölünmüş olarak görür.

Ömr-i Muhayyel adlı şiirinde ise ruhun saflığı ve kirlenme korkusu, “*hâkî*” imgesiyle belirginleşir. “*Hâkî*” toprağa bağlı olan anlamına gelir. İnsanın ve içinde yaşadığı dünyanın maddiliğini vurgular. Maddilik ise kirlenmenin en geniş ve en genel biçimidir. “*Hâkîlere bahş eyleyerek hâk-ı siyâhı/Beyaz bir bulutun*

³⁴ Mustafa Şentürk, “Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'e Göre İlk Günah ve Kadın”, İslâmî Araştırmalar Dergisi, Ankara 2011, s. 34

*düşünde göklere*³⁵ yükselmek isteyen şair, “*hâkî*” olmaktan kurtulmanın hayalini kurar. Ömr-i Muhayyel şiirde geçen “*Hâkî olmak*” ile *Sühâ ve Pervîn* şiirinde geçen “*bekâret-i rûh*” kavramsal açıdan birbirlerinin karşıtı olarak konumlanırlar. Biri bedeninin özelliği olarak “kirlilik”, diğer ise ruhun özelliği olarak “saflık/bozulmamışlık” anlamına gelir. “*Hâkî olmak*” insanlığın ortak yazgısını, Hristiyan teolojisindeki anlamıyla “ilk günah”ın sonucunu da işaret eder. *Sühâ ve Pervîn* şiirinde “*Hâkî olma*”nın acısını yosunlu kabrin içinde uyuyan saf ruhun çektiği söylenebilir. Ruhun çektiği acı yine Hristiyan teolojisindeki anlamıyla günah/ceza ilişkisiyle ilgilidir. “*Âh o kabr, o kabr-i hazîn/ Benim bekâret-ı rûhumdur onda nâ'im olan/O nâ'im-i ebedînin sükûn-ı hâbından/Bir ihtizâr-ı nihânî duyar, tehyyüc eder/Ve ağlarız...*”³⁶ mısralarında “*ihtizâr-ı nihânî/gizli ağlayış*” ifadesi ruhun çektiği acıyı vurgulamaktadır.

Tevfik Fikret’in safılık/masumiyet arzusu ve kirlenme korkusunun diğer bir yansıması ise *Rûh-ı Eş'ârım* adlı şiirde görüldüğü gibi poetik alana da yansımıştır. “*Bürehne sîne vü sâ'id, bürehne sâk ü serîn/Bürehne ser-tâ-pâ/Verir nişâne benim rûh-ı sâf-ı şî'*rimden”³⁷ mısralarında görüldüğü üzere ruhun saflığı poetik kavrayışın bir yansıması olarak “çıplaklık” daha doğrusu maddesizlik olarak düşünülmüştür. Şiirlerinin taşıdığı ruhu bahar mevsiminin tazeliğini ve güzelliğini taşıyan bir tabiat dekoru içinde güzel bir köşkte uyuyan çıplak bir kadın vücuduna benzeten³⁸ şair, bu muhayyel varlığın saflığını “çıplak kadın bedeni” imgesi üzerinden verir. “Çıplaklık” burada saflığın bir biçimi olarak gösterilmiştir ve şiirlerinin “saf ruhunu” temsil etmektedir.

Tevfik Fikret’te ruhun saflığı ve bu saflığın bozulması başka bir deyişle “kirlenme” korkusu genel anlamda onun dünyaya ve varlığa bakışını da etkileyen psikolojik bir durum olarak dikkat çeker. Bu bağlamda “saflık” düşüncesi onun somut veya soyut bütün varlık biçimleriyle ilişkisini belirlemiş ve varlıkta görmek istediği bir nitelik hâline gelmiştir. Başka bir deyişle şairin dış dünyaya bakışında ve dünyayı algılayışında saflık/masumiyet sadece ruhun bir özelliği değil, bütün varlıklarda olması gereken bir özellik olarak anlam kazanmıştır. Bu

35 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 268

36 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 270

37 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 319

38 Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, s. 252

anlamda sanatın gücünü anlattığı *Heykel-i Giryân* şiirinde bir heykelin görüntüsünün kendi zihnindeki görsel karşılığını anlatan şair, heykelin zihnî tasavvurunu “saflık” düşüncesi üzerine kurar. Mermerden yapılan ve donmuş bir gülümsemeye sahip heykelin “*vech-i sâfi*”³⁹ şairi kendine çeken bir özellik olarak sunulur. *Ne İsterim?* ve *Bir Ân-ı Huzûr* adlı şiirlerinde de varlıkların saflık niteliğini “beyaz” renk üzerinden ifade eder. Bu rengin imgesel anlamından, saflığı ve kirlenmemişliği ifade edişinden hareket eden Tevfik Fikret, yine muhayyel bir mekânı anlatırken bu mekâna ait tabiat unsurlarında kendini cezbeden şeyin “saflık” olduğunu vurgular. *Ne İsterim?* adlı şiirde “*Mâ’î bir göl, yanında bir meşcer/ Meşcerin sîne-i sükûnunda/Müntesir iltimâ-ı sâf-ı kamer*”⁴⁰ mısralarında ayın saf ışığının/parlıtısının kendisine verdiği huzurdan bahseder. *Bir Ân-ı Huzûr*’da ise dört tarafı “*sâfi ve lekesiz*” karlarından altında uyuyan bir köyün insan ruhuna verdiği huzuru vurgular. Gerçek bir mekânın pitoresk bir dikkatle anlatıldığı *Yeşil Yurt* şiirinde ise küçük bir çayın kenarında bulunan köy ve onun çevresi tasvir edilirken Tevfik Fikret’in aradığı huzuru temsil eden imgelerin “saflık” niteliğine sahip olan varlıklarda belirginleştirildiği görülür. Bunun yanında saflığı ve kirlenmemişliği bulabileceği yerin tabiatın kendisi olduğunu vurgular, başka bir deyişle tabiatı saflığın kaynağı olarak görür. “*Uzak yakın bütün âfâka neşreder safvet/Tabî’atın o samîmî tevekkül-i sâfi*”⁴¹ mısralarında tabiatın saf tevekkülünden/içre dalışından bahseden şair, bu tevekkülün bütün manzaraya yayıldığını ve her yeri saflaştırdığını ifade eder.

Ömr-i Muhayyel şiirinde şairin muhayyilesinde yarattığı tabiat dekorunun bir unsuru olan “*yeşil göller*”in en dikkat çekici özelliği insanı kendinden geçiren “*safiyet*”e sahip oluşlarıdır. “*Göllerde, o sâfiyet-i vecd-âver içinde*”⁴² yaşama istediği olarak kendini gösteren arzu, “göl” imgesi üzerinden insanın doğumdan önceki masumiyet/kirlenmemişlik devresine dönme arzusunun metaforik ifadesi olarak da düşünülebilir. Göl imgesinin anlamsal içeriğini oluşturan *saflık/safiyet* çocuğun anne rahminde deneyimlediği narsistik tamlığı ifade eder. Psikanalitik açıdan “göl” ve “anne rahmi” arasında analojik bir yakınlık olduğu söylenebilir. Gölün biçimsel özellikleri ile anne rahmi arasında kurulabilecek bu benzerlik

39 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 350

40 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 401

41 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 403

42 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 368

üzerinden şairin doğum öncesi ve sonrası arasında yaşanan deneyimi masumiyet-kirlenmemişlik/kirlilik gerilimi üzerinden içselleştirdiği görülür. Gölün insanı kendinden geçiren saflığına yüklenen anlam bu bağlamda değer kazanır.

1- Ruh-Beden İlişkisi Açısından Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Platoncu Tesirler

Ruh-beden arasındaki ilişkiye dair hem Batı hem de İslam düşüncesinde uzun bir dönem Platoncu görüşün etkili olduğu ifade edilmişti. Yukarıda da vurgulandığı gibi konuyla ilgili Platoncu görüş, ruhun ölümsüzlüğü ve bedenle ilişkisi açısından bir zıtlık üzerine kurulmuştur. Ruhun ontik kaynağını tanrısal bir öze bağlayan Platon, buna karşılık bedeni negatif bir varlık olarak değerlendirmiştir. Bedenin maddiliğine karşılık ruhun metafiziksel âlemlerle ilişkisi, söz konusu zıtlığın sebebi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu manada ruhun maddeler âlemindeki yaşamının eziyet ve sıkıntılarla dolu olduğu düşüncesi ve bedenin sonluluğuna karşın ruhun ölümsüzlüğe arzu duyması bu yüzden de bedenin yok oluşundan sonra farklı bedenlerde varlığını devam ettirdiği gibi ilkelerden hareket eden Platoncu görüşün ana hatlarıyla Tevfik Fikret'in şiirlerinde yansımaları bulunduğu söylenebilir.

Bu konuyla ilgisi açısından en dikkat çekici şiir, *Gayyâ-yı Vücûd* adını taşımaktadır. Tevfik Fikret bu şiirinde Platon'un ruh-beden zıtlığıyla ilgili düşüncelerini taşıyan bazı kavramlara karşılık birtakım imgeleri kullanarak anlatır. Şiir, ruh ve beden arasındaki ontolojik farkın öznenin bilincinde yarattığı gerilim üzerine kurgulanmıştır. Tevfik Fikret'in şiirlerinde sıkça kullandığı bir kompozisyona sahip olan *Gayyâ-yı Vücûd*'da önce tabiata ait bir manzara pitoresk bir yaklaşımla tasvir edildikten sonra bu manzaranın psikolojik bir durumun metaforu olduğu görülür. Şiirin ilk dört bölümünde “pis kokulu ve içi böceklerle dolu kirli bir bataklık” olarak tasviri yapılan görsel tablonun aslında bedenin metaforu olduğu görülür. Beden madde düzeyindeki varlıklar âleminin bütünleştiği bir varlık olarak olumsuz, negatif bir bakışla tasviri yapılan “gayyâ/cehennem çukuru” biçiminde tasvir edilir. “Ba'zı kırlarda gezerken görülür nefretle/Bir çukur yerde birikmiş mütekeddir bir su/Solucanlarla, sülüklerle, yılanlarla dolu”⁴³ mısralarıyla başlayan tasvir, aynı ne-

43 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 339

gatif duyguyla devam eder ve beşinci bölümde “*gayyâ-yı vücûd*” imgesi üzerinde toplanır. Vücut çukuru olarak anlamlandırılacak bu imge, Platon’un ruh-beden arasındaki kurduğu ilişkideki yaklaşıma uygun olarak konumlanmıştır. Bu konumlandırmada ruh, saflık ve kirlenmemişlik niteliğine sahiptir. Platon ruhun idealer âleminde saf ve temiz olarak yeryüzüne indiğini daha sonra beden aracılığıyla kirlendiğini savunur.⁴⁴ *Gayyâ-yı Vücûd*’da da beden bu yüzden “karanlık ve bataklık” olarak görülmüştür. Ruhun bedene düşüşünün neden olduğu kirlenme ontik açıdan bir gerilime neden olmuştur. Bu gerilim ruhun acı çekmesine neden olur. Ruhun evrensel ruhun daha doğrusu Tanrı’nın bir parçası olduğunu düşünen Platon, bu yüzden ezeli ve edebi olduğunu düşündüğü ruhun maddeler dünyasına inişle çelişkili bir sürecin başladığını düşünür. Sınırlı ve sonlu beden ruhun zindanı olur ve ruh bu zindandan kurtulmak ve tanrısal âleme dönmek ister. Buna karşılık bu iniş/nüzul sonsuza kadar devam edecektir. *Gayyâ-yı Vücûd*’da da bu çelişkinin açık görüntüleri vardır. Metinde beden “*beşerin işte, pür-ümmîd ü heves, kıvranarak/ Ka’r-ı târında şinâh ettiği girdâb-ı ufûl*”⁴⁵ olarak tasvir edilir. Burada dikkat çeken imge “*girdâb-ı ufûl*” imgesidir. Yok oluş girdabı anlamına gelen bu imge, ruh-beden çelişkisinin anlamlandırılması açısından önemlidir. Ruhun yok oluşu bedene iniş demektir ve ezeli ve ebedi olan ruh için bu durum acı vericidir.

Bedeni bir zindan olarak nitelendiren Platon’a karşılık Tevfik Fikret, zindanın karşılığı “*ka’r- târ*” imgesini kullanır. Karanlığın derinliği anlamına gelen bu imgenin şiirde beden karşılığı olarak kullanılması Platoncu tesirin açık bir göstergesidir. Tevfik Fikret’in ruh-beden ilişkisinde Platoncu bir etkiden beslendiği gösteren bir diğer delil, *Gayyâ-yı Vücûd*’un son bölümünde daha açık görülür. Bu son bölümde ruhun bedene inişinin bir kirlenme olduğunu ve ruhun bundan azap duyduğunu anlatan Tevfik Fikret, “*Rûh-ı sâfi şeb-i a’makına ettikçe nüzul/Çırpınır gayz u teneffürle; fakat bî-ârâm/Edecektir bu nüzûlünde ebedlerle devâm*”⁴⁶ mısralarında ruhun saflığına vurgu yaparken bu saflığı bozan bedenin veya bedene inişin sonsuza kadar devam edeceğini belirtmiş olur. Bedene iniş veya “nüzûl” Platon’un bu konudaki düşüncesinin temel noktalarından biridir. Ruhun bedene inişle başlayan ortaklıkla ruhun aleyhine gelişen bir süreç başlar.

44 Platon, *Phaidros*, s. 250

45 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 339

46 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 340

Platon bu ortaklığın ruh açısından sıkıntı ve eziyetlerle dolu olduğunu düşünür. *Phaidon* diyalogunda insanın içindeki çelişkiden ötürü süregelen çatışmasını bitirip, insanın mutluluğa ulaşmasının ruhun bedenden kurtuluşuyla mümkün olduğunu aynı zamanda hakikate ulaşmanın yolunun da bununla mümkün olduğunu şöyle belirtir: “Evet, belki ölüm bizi amaca götüren dosdoğru yoldur. Çünkü ten akıl ile beraber oldukça ruhumuz böyle kötü bir şeye bulaşmış buldukça, amacımız olan şeyi, hakikati hiçbir zaman elde edemeyeceğiz.”⁴⁷

Bedene inişin neden olduğu uyuşmazlık duygusu, *Gayyâ-yı Vücûd* şiirinin temel duygusu olarak karşımıza çıkar. Bu duygu Tevfik Fikret’in bilinç-varlık ve dünya karşısındaki tavrı üzerinde de belirleyicidir. Varlık karşısında negatif bir yaklaşım geliştiren şair, “iniş/nüzûl” durumunu ruhun kendi hakikatinden uzaklaşma olduğunu ve bundan kurtulmakla gerçek mutluluğa ulaşılacağını da imâ eder. Ruhun bedenden uzaklaşma arzusu mutluluğun içeriğini oluşturan ölümsüzlük-sonsuzluk duygusuyla ilişkilidir. Bu ilişkinin neden olduğu diğer bir durum ise ruh ve beden arasında kesin bir ayırım görmekten beslenen benlik bölünmesidir. *Gayyâ-yı Vücûd* bu bölünmenin yansımaları da yer alır. En başta bilincin kendini kavrayışında yaşanan bu bölünme ruh ve bedeni birbirlerinden farklı ve çelişik olgular olarak görmekten kaynaklanan bir durum söz konusudur. Ruh ve beden arasındaki bölünmeyi gösteren başka bir örnek Sühâ ve Pervîn şiirinde de yer alır. Sühâ’nın “*hakikatı hülyaya fedâ*”⁴⁸ edişinin başka bir boyutu ruhun bedenden ayrılıp fizikötesi bir âlemde yaşama arzudur. Bu âlem beden sınırlılıklarının ortadan kalktığı ruhun sonsuzluğa ulaştığı ütöpik bir âlemdir. “*Zamân olur ki vücûdumdan ayrılır; giderim/Bu hastalık beni bir tıfl iken tutup ezdi*”⁴⁹ mısralarında ifade edilen bedenden ayrılış, ruhun bedenle ortaklığından duyulan azabın ve bundan kurtulma isteğinin ifadesi olarak yorumlanmalıdır.

Sonuç

Ruhun ve beden mahiyeti ve anlamı üzerinde Antik Yunan düşüncesinden başlayan tartışmalar günümüze kadar devam etmiştir. Platon ve Aristo’nun bu konudaki görüşleri yüzyıllar boyu hem Batı hem de Doğu düşüncesinde etkili

47 Platon, *Phaidon*, (Çev. Ord. Prof. Dr. Suut K. Yetkin vd.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul (1997).

48 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 270

49 Tevfik Fikret, *Bütün Şiirleri*, s. 270

olmuştur. Ruhun ve bedeninin birbirlerinden çok farklı ontolojik kökenlerden geldiği ve aralarında bir çelişki ve zıtlık olduğu fikri, Platon'un ortaya koyduğu temel argümanlardan biri olarak İslam düşünürleri tarafından da savunulmuştur. Ruhun beden aracılığıyla maddeler âleminde tutsak edildiği ve bedeninin ruhun zindanı olduğu fikri ise Platon'un diğer argümanlarından biridir. Ayrıca ruhun saflığı ve masumiyetine karşılık bedeninin kirliliği yine çelişkili durumlardan biri olarak düşünülmüştür. Ruhun ontik varlığı saflık ve masumiyetten beslenirken, beden maddeler dünyasının kirliliğinden beslenir. Ruhun masumiyetinin bozulması bedeninin neden olduğu bir durum olarak görülür. Ruh ve beden arasındaki kurlan bu ilişkiler dünyayı kendi melankolik mizacının penceresinden bakan Tevfik Fikret'in şiirlerinde de yansımalarını bulmuştur. Bu mizacın ve duyusun etkisiyle ruh ve beden arasında kesin bir farklılık ve zıtlık gören Tevfik Fikret, gelenekleşmiş olan Platoncu yaklaşımın etkisi altındadır. Ruhun saflığı ve masumiyetini bazı şiirlerinde özellikle vurgulayan şair, bunun karşısında bedeni kirlenmişliğin sembolü olarak görmüştür. Saflık ayrıca üzerinde durduğu meselelerden biridir. Maddeler âlemini başka bir ifadeyle somut gerçekliği masumiyetin kaybolduğu bir alan olarak gören Tevfik Fikret, ruhun bedene inişini de bu bağlamda kirlenme olarak görür. Ayrıca dış dünyayla kurduğu ilişkide de saflık ve kirlenmemişlik duygusu ön plandadır. Onun dış dünyaya ait varlıklarda aradığı veya görmek istediği şey masumiyettir. Ruhun bedenle ilişkisini de bu bağlamda gören Tevfik Fikret özellikle *Gayyâ-yı Vücûd* şiirinde ruh ve beden arasındaki çelişki üzerinde durur. *Sühâ ve Pervîn*'de ise ruh ve beden farklılığını somut gerçekliğin geneline yansıtır ve beden üzerinden somut gerçekliği olumsuzlar.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia, (1998). Felsefe Terimleri Sözlüğü, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aristo, Ruh Üzerine, (2014). (çev. Zeki Özcan), Ankara: Sentez Yayınları.
- Arslan, Ahmet, (2014). İlkçağ Felsefe Tarihi, C.2, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arslan, Ahmet, (2014). İlkçağ Felsefe Tarihi, C.3, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Balık, Macit (2015), “Sühâ ve Pervîn’de Narsist Kimliğin Görünümleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 11, Nisan 2015.
- Bolay, Süleyman Hayri, (2013). Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, Ankara: Nobel Yayınları.
- Conford, F.M, (2015). Sokrates Öncesi ve Sonrası, (çev. Senem Onan-Celal Şengör), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Dölek, Haydar, (2010). “Ölümsüzlük Problemi Açısından Tehâfütlr”, *Elazığ: Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 15, C.1.
- Gilson, Etienne, (2005). Ortaçağ Felsefesinin Ruhu, (çev. Şamil Öçal), İstanbul: Açılım Kitap.
- Güç, Ahmet, (2008). “Diğer Dinlerde Rûh”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.35, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kaplan, Mehmet, (2005). Tefvik Fikret, Devir-Şahsiyet-Eser, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kara, Necati, (2004). *Bir İletişim Aracı Olarak Kur’ân’da Beden Dili*, İstanbul: Bilge Yayınları.
- Koç, Turan, (2005). Ölümsüzlük Düşüncesi, İstanbul: İz Yayınları.
- Muhammed Osman Necati, (1998). *Kur’ân ve Psikoloji*, (çev. Hayati Aydın), Ankara: Fecr Yayınları.
- Orhan, Hançerlioğlu, (2000). Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon, Phaidros, (1997). (çev. Hamdi Akverdi), Ankara: MEB Yayınları.
- Platon, Phaidon, (1997). (Çev. Ord. Prof. Dr. Suut K. Yetkin vd). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Şentürk, Mustafa (2011), “Kitâb-ı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerim’e Göre İlk Günah ve Kadın”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Ankara.
- Teber, Serol, (2002). Aşıyan’daki Kahin- Tefvik Fikret’in Melankolik Dünyası, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Tefvik Fikret, Bütün Şiirleri, (haz. İsmail Parlatır-Nurullah Çetin), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001
- Thilly, Frank, (2007). Yunan ve Ortaçağ Felsefesi, (çev. İbrahim Şener), İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Yazoğlu, Ruhattin, (1996). “Ölümsüzlük Düşüncesinin Gazâlî’ye Kadarki Seyri”, Ankara: *Felsefe Dünyası*, S. 21.